

ториях), но и на макроэкономическом уровне, то есть по отдельным отраслям, направлениям деятельности, определяемых в качестве приоритетных для всего народного хозяйства Украины.

Как свободные экономические зоны, так и территории приоритетного развития предназначены для создания условий, способствующих экономическому росту, развитию внешнеэкономической деятельности, привлечению инвестиций, в том числе иностранных, а также развитию инновационных процессов. Все это позволяет обеспечить подъем национального производства, рост занятости населения, стабилизировать человеческий потенциал путем создания постоянных рабочих мест, улучшения социально-экономических условий на отечественных предприятиях и жизнедеятельности населения региона в целом.

Источники и литература

1. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» // Голос України. – 1992. – № 11. – С. 12–13.
2. Данилишин Б. и Шостак Л. Внутрихозяйственные зоны специального финансового режима хозяйственных трансакций // Экономии Украины. – 2006. – №3. – С. 12–19.
3. Колесник В.И. Инвестиционная деятельность в АР Крым: результаты реализации инвестиционных проектов на территориях приоритетного развития: Экономический доклад. – Симферополь: Главное управление статистики в АР Крым, 2007. – 12с.

Остроумова В.В.

ЧИННИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ

У кожній країні є економічні, соціальні та політичні причини і групи тиску на користь протекціоністської та ліберальної політики. Нині актуальності набула політика протекціонізму, тому нами були виділені наступні основні чинники її формування:

- необхідність забезпечення оборони;
- збільшення внутрішньої зайнятості;
- диверсифікація заради стабільності;
- захист молодих галузей;
- захист від демпінгу;
- дешева робоча сила.

Зовнішньоекономічна діяльність не може здійснюватися сама по собі. Для виконання функцій, пов'язаних із цією діяльністю, створюється відповідна система державних органів, чітко визначаються їхні завдання, функції та повноваження. Інститутами формування політики лібералізму та протекціонізму є ієрархія структури управління зовнішньоекономічної діяльності.

Державний менеджмент ЗЕД є об'єктом дослідження багатьох учених, серед яких Ю.Г.Козик, Н.С.Логвінова, В.С.Новицький, І.Ю.Сіваченко, В.І. Топіха та ін. Метою нашого дослідження є вивчення та визначення особливості організації управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Кожна країна самостійно формує систему державних органів та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на її території, метою якого є: захист власних економічних інтересів та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; розвиток усіх видів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всіх напрямів використання доходів і здійснення інвестицій; заохочення конкуренції та ліквідація монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Держава та її органи не мають права безпосередньо втручатися в зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів цієї діяльності, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно з чинним законодавством [3, с.40].

В Україні управління зовнішньоекономічної діяльності здійснюється на трьох рівнях, які порозділяються на підрівні (рис. 1.):

- мікрорівень (підприємства, філії та організації);
- макрорівень (державні органи управління: 1) загальнодержавні – Верховна Рада України, Кабінет Міністрів; 2) функціональні – Національний банк України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України та Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі; 3) територіальні – регіональні та місцеві органи влади; 4) галузеві).
- наддержавний рівень (міжнародні біржі, аукциони тощо).

Наддержавне регулювання зовнішньоекономічної діяльності відрізняється від державного тим, що здійснює опосередкований вплив на зовнішньоекономічну діяльність нашої країни. До органів наддержавного рівня відносяться:

- 1) міжнародні організації (наприклад, ООН);
 - 2) міжнародні господарські організації (наприклад, ОПЕК);
 - 3) міжнародні акціонерні та господарські товариства;
 - 4) міжнародні біржі:
- міжнародні валютні біржі;
 - міжнародні товарні біржі;
 - міжнародні фондові біржі;

- 5) міжнародні аукціони;
- 6) міжнародні торги (тендери);
- 7) міжнародні господарські контракти, що регулюють здійснення зовнішньоекономічної діяльності між національними господарськими суб'єктами та їх іноземними контрагентами шляхом розробки та прийняття відповідних взаємних прав та зобов'язань [4, с.31–32].

Рис.1. Ієрархічна структура регулювання зовнішньоекономічної діяльності України

До органів загальнодержавного рівня управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні відносяться: Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України.

Найвищим органом, що здійснює державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, є Верховна Рада України (яка відноситься до загальнодержавних органів). До її компетенції належать:

- прийняття, зміна та скасування законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності;
- затвердження головних напрямів зовнішньоекономічної політики України;
- розгляд, затвердження та зміна структури органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- укладання міжнародних договорів відповідно до законів України про міжнародні договори та приведення чинного законодавства України у відповідність до правил, встановлених цими договорами;
- встановлення спеціальних режимів зовнішньоекономічної діяльності на території України;
- затвердження списків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню або забороняється [3, с.41].

До загальнодержавного рівня відноситься також Кабінет Міністрів України, який:

- вживає заходів для здійснення зовнішньоекономічної політики України відповідно до законів України;
- здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України з регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- координує роботу торговельних представництв України в іноземних державах;
- приймає нормативні акти з питань зовнішньоекономічної діяльності у випадках, передбачених законами України;
- проводить переговори й укладає міжурядові договори з питань зовнішньоекономічної діяльності, у випадках передбачених законами України про міжнародні договори України;
- відповідно до своєї компетенції, визначеної законами України, вносить на розгляд ВРУ пропозиції про систему міністерств, державних комітетів і відомств – органів оперативного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, повноваження яких не можуть бути вищими за повноваження Кабінету Міністрів України, які він має згідно з законами України;
- забезпечує складання платіжного балансу, зведеного валютного плану;
- здійснює заходи щодо забезпечення раціонального використання коштів Державного валютного фонду України [5, с.22-23].

До функціонального рівня управління зовнішньоекономічною діяльністю належать: Національний банк України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України та Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.

Важливі функції виконує Національний банк України (надалі НБУ):

- зберігає і використовує золотовалютний резерв України та інших державних коштовностей, які забезпечують платоспроможність України;
- представляє інтереси України у відносинах з центральними банками інших держав, міжнародними банками та іншими фінансово-кредитними установами та укладає відповідні міжбанківські угоди;
- регулює курс національної валюти до грошових одиниць інших держав;

- здійснює облік і розрахунки по наданих і одержаних державних кредитах і позиках;
- виступає гарантом кредитів, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України тощо [1, с.250].

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України:

- забезпечує проведення єдиної зовнішньоекономічної політики при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності виходу на зовнішній ринок, координацію їх зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі відповідно до міжнародних договорів України;
- здійснює контроль за додержанням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності чинних законів України та умов міжнародних договорів;
- проводить антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування у порядку, визначеному законами України;
- здійснює заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема реєстрацію учасників зовнішньоекономічної діяльності, реєстрацію окремих видів контрактів;
- бере участь у розробленні механізму регулювання валютно-кредитних відносин із зарубіжними країнами, а також в реалізації загальнодержавної політики залучення в Україну іноземних інвестицій і розміщення їх на території України;
- бере участь у розробленні прогнозу зовнішньоторговельного та платіжного балансу України, здійснює аналіз їх стану і прогнозування темпів, пропозицій, ефективності експорту та імпорту;
- на основі аналізу й прогнозування кон'юнктури на світових ринках забезпечує інформацією суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також надає їм допомогу в роботі з іноземними партнерами.

До компетенції Державної митної служби України належить:

- забезпечення, в межах своєї компетенції, економічної безпеки, захист економічних інтересів України;
- забезпечує дотримання законодавства, боротьба з контрабандою, порушенням митних правил і податкового законодавства;
- здійснення митного регулювання торговельно-економічних відносин, стягнення мита, податків та інших митних платежів;
- здійснення митного контролю;
- здійснення митної статистики зовнішньої торгівлі;
- забезпечення виконання міжнародних обов'язків України в галузі митної справи, бере участь у розробленні міжнародних договорів України в галузі митного законодавства [6, с.23-25].

Антимонопольний комітет здійснює контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства [3, с.42-43].

Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі:

- здійснює оперативне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності України;
- приймає рішення про порушення і проведення антидемпінгових, антисубсидійних або спеціальних розслідувань та застосування відповідно антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів [6, с.25].

До територіального рівня належать органи місцевого управління зовнішньоекономічної діяльності, до яких належать:

- 1) ради (представницькі органи місцевого самоврядування) та їх виконавчі та розпорядчі органи;
- 2) територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.

До їх компетенції відносять:

- укладання і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;
- сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідних територіях, незалежно від форм власності;
- сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;
- організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;
- створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;
- забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України [5, с.26-27].

Всі державні органи, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, керуються законами і нормативними актами, прийнятими Верховною Радою України, Указами Президента і Декретами Кабінету Міністрів України.

М.І. Дідківський стверджує, що держава бере активну участь у розвитку зовнішньоекономічної діяльності шляхом цілеспрямованого впливу на певні сфери й об'єкти цієї діяльності. Для такого впливу держава може використовувати певну систему інструментів, класифікація яких виходить з методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [3, с.43].

Різні вчені-економісти класифікують інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності по різному. Зокрема, М.І. Дідківський поділяє їх на торговельно-політичні та валютно-політичні; С.М. Чистов – на митно-тарифні та нетарифні; Д.М. Стеченко – на економічні та адміністративні. На мою думку, найширшою класифікацією є запропонована Д.М. Стеченко.

Економічні інструменти впливу держави на зовнішньоекономічні відносини за способом дії поділяються на інструменти прямої та опосередкованої (непрямої) дії. До інструментів прямої дії належать:

- державні видатки (на створення нового виду послуг або фізичного об'єкта);
- безпосередній контроль за економічними процесами (регулювання обсягу імпорту та експорту);
- законодавчі постанови [6, с.122].

До законодавчих постанов належать:

- закони України;
- передбачені в законах України акти тарифного та нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;
- економічні заходи оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України;
- рішення недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;
- угоди, які укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і не суперечать законам України [3, с.40].

Основою регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні на зовнішніх ринках є Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2]. Крім того, у відповідних сферах регулюючу роль відіграють й інші Закони України: «Про захист іноземних інвестицій в Україні» [7], «Про дію міжнародних договорів на території України», «Про іноземні інвестиції», «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні», «Про режим іноземного інвестування» тощо.

Крім основних Законів України існують й інші закони, якими передбачено ступінь управління зовнішньоекономічною діяльністю у конкретних її видах і напрямках. Існують й нормативні рішення Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки України з питань європейської інтеграції, інших міністерств і відомств, що регулюють окремі питання тарифного і нетарифного характеру.

Можна констатувати, що процес створення нормативно-законодавчої бази, який передбачає коригування зовнішньоекономічної діяльності України за допомогою важелів лібералізації і протекціонізму, не набув стабільності. Практично відсутній прагматичний підхід та критерії експортно-імпоротної доцільності. Йдеться про негативний вплив нестабільної нормативно-законодавчої бази на розвиток зовнішньоекономічної діяльності

Характерна риса більшості інструментів непрямої дії полягає в тому, що вони впливають на вартісні пропорції господарства. Так, за допомогою податків можна знизити рівень експорту або імпорту певних товарів і послуг.

Оподаткування виступає яскравим прикладом економічних інструментів непрямої дії. Мета та напрями регулювання експортно-імпорتنих операцій обумовлені переважно в законодавстві про податок на додану вартість, акцизний збір та мито [1, с.251].

До економічних інструментів належать:

- у галузі імпорту – митні тарифи, численні податки і збори з товарів, що ввозяться, та імпортні депозити;
- у галузі експорту – пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від сплати податків та надання фінансової допомоги [6, с.122].

Джерела та література

1. Державне регулювання економіки: Підруч. для вищ. навч. закл. / І.Р. Михасюк, А.Ф. Мельник, М.І. Крупка, З.М. Залога; За ред. І.Р. Михасюка; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ: Атака: Ельга-Н, 2000. – 591с.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України №959-ХІІ від 16.04.1991р., зі змінами і доповненнями
3. Дідівський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навч. посіб. – Київ: Знання, 2006. – 462с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність: Навч. посіб. для вищ. навч. заклад. / А.П. Рум'янцева, Н.С. Рум'янцев; М-во освіти і науки України. – Київ: Центр навч. л-ри, 2004. – 375 с.
5. Козак Ю.Г., Логвинова Н.С., Сіваченко І.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навч. посіб.; 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ: Центр навч. л-ри, 2006. – 792 с.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Міжрегіон. Академ. упр. персоналом. – Київ: МАУП, 2000. – 172 с.
7. Про інвестиційну діяльність: Закон України №1560-ХІІ від 18.09.1991р.